СПРОБА НА ОГОНЬ

— Коли ж ви мене заарештуєте?

— За віщо?

— Не знаю... Ви ж маєте наказа?..

— Ох, товаришу, я бачу — вам цю ніч зле спалося і вам верзлися різні неприємності...

— Може... Може...

Оксенюк нахилився над склянкою рудої кави і старанно колотив її.

— Може, й снилося... Але до чого виразні сни бувають!.. Наче зараз перед очима: "Заарештувати голову Армійської ради К-ської армії", а далі підпис... М-да!..

Комісар армії Мухін зніяковів.

— То дурниці!., дурниці... Ніхто вас заарештовувати не буде!..

Цими словами він, сам не помічаючи, ствердив реальність Оксенюкового сну.

— Я вам вірю, товаришу, можете не доводити... Ви ж людина з глуздом... М-да...

Мухін каву пив мовчки й уперто думав: "Хто саме з юзистів зраджує?.." Його рябе сухорляве обличчя стало ще кострубатіше, а голова ще більше вгрузла між плечима.

Оксенюк допив каву і, виходячи із штабної їдальні, з усмішкою подивився на комісара. Разом з ОксенюкоМ вийшли два озброєних солдати.

"З охороною ходить!" — подумав Мухін і пішов на другий поверх баронського палацу до телефону.

_ Виклич голову комітету,— звернувся він до надійного

юзиста.— Розмова секретна...

Запитав директив, а потім снував у руках довгу стьожку відповіді й лівою рукою жмакав прочитану частину.

"...Зачекай з арештом... це безнадійно... національні частини підсунулись до Шенебургу... Увечері буду сам..."

Мухін з полегкістю зітхнув. Армійський комітет, видимо, орієнтується в обставинах...

Через чверть години Оксенюк снував у руках паперову стьожку відповіді голови комітету Мухіну й лівою рукою жмакав прочитане.

— Не в наших інтересах! — засміявся він.— Я думаю! Він почував себе твердо. Тільки проклятущі сніги, що

засипали живих і мертвих на фронті імперіалістичної війни, заважали Оксенюкові рушити з національними частинами на Україну, і він примушений прислухатись до цих "політичних поетів", як називав він більшовиків. Не будь снігу, він би посварився на них, як дорослі сваряться на дітей, і пішов би своїм шляхом.

Зима щодалі більше руйнувала військові частини. На початку листопада 1917 року почали танути більшовицькі частини, і Оксенюк посміхався собі у вуса, та згодом зголоднілі солдати і з національних частин почали розбігатися, і він гасав верхи по вузьких, занесених снігом латвійських дорогах від одної частини до другої, умовляючи "козаків".

Очі йому позападали й блищали десь глибоко під бровами та вилицями. Раніше старанно зачісаний чуб скуйовдився, а гвардійська постать якось неприродно горбилася. Але тримався він, як раніше, шуткував і сміявся, затушковуючи свій непокій.

Надвечір одного дня до нього зайшов Мухін.

— Що це вас ніде не видно?

— Справи все...

— А я думав, що ви вже в Києві, в Центральній раді З Грушевським чай п'єте!..

Оксенюк суворо подивився на гостя.

Ну, не гнівайтесь!.. Це звичайна більшовицька невихованість, ви ж так, здається, кажете?.. І тепер це скажу... Потім Мухін сів проти Оксенюка й з єхидною посмішкою запитав:

Що? Тікають?.. Так саме Оксенюк раніше запитував його.

— "Ідуть у тил поглиблювати революцію",— передражнив Оксенюк Мухіна його ж словами.

Мухін усміхнувся.

— А знаєте, наш комітет наполовину вже розбігся,— все в командировки їдуть... Коли не Совнарком вітати, так таємні угоди розглядати...

— А наші Центральну раду захищати... Обидва засміялись.

Коли Мухін пішов, Оксенюк думав: "Чого він приходив? Щось випитати, певно, хотів... Хитрий з біса — підійде як приятель, а там гляди — капость вчинить..."

Голова комітету Чуносов, маленький чоловічок з гострими очима, в яких жевріла підозрілість та обережність, вихована роками запільного життя, увечері приїхав до штабарму.

Сидячи віч-на-віч з Мухіним в його кімнаті, він мняв крихти на столі і, дивлячись у вікно, говорив:

— ...Телеграму про арешт передали помилково, я наказав був затримати... Ну, та чорт з ним... З Оксенюком треба поводитись обережно... Найліпше перетягти його на свій бік... бо він багато може нашкодить. Ми перевірили, що сили Армійської ради далеко більші за наші, але ми також довідались, що Оксенюк не ладить з київськими політиками...

— З чого це видно?

— У мене агентура під носом у Оксенюка... Одним словом, Оксенюк може бути нам і дуже шкідливий, і дуже корисний... Це залежатиме од нашого такту, уміння з ним обійтися... Все це треба розміркувати... Дуже шкода, що та телеграма стала йому відома... Це утруднює справу...

— То нічого не значить...

— А ти особисто в яких стосунках з ним?

— Зустрічаємось щодня, але пікіруємось...

— А він як?

— Він охоче розмовляє, але тримається обережно.

— А змогли б ви його захопити без особливого галасу?

— Багато риску...

— А проте випробуйте його якось... А потім або — або... Мухін мовчки кивнув головою.

Другого дня вранці Оксенюк пішов до баронського палацу. Йому кортіло вивідати настрої через невдачу затримати українські частини на одній залізничій станції. Оксенюк з цього радів, бо незатримка частин свідчила про неміч більшовиків принаймні на тому пункті.

Мухін зустрів його в коридорі і, поздоровкавшись, несподівано запитав:

Чули про Голоховського? Оксенюк наморщив лоба.

_ Це той генерал, що легіони польські організовував?

— Так... —. То що?

— Виходить, не чули?

— Ні,— помотав головою Оксенюк.

Тоді пошепки Мухін розповів: Голоховський рушає на штабарм. Обеззброїв полк. Нахваляється вішати, як хто чинитиме опір. Комітет в паніці... Штабармівські офіцери поховались і на щось очікують...

— Я вам, товаришу Оксенюк, не вірю, що ви не поінформовані про це!

Оксенюк мовчки помотав головою і, очікуючи, дивився на бесідника.

Мухін розповів далі, що Голоховський не тільки обеззброїв полк, а й забив члена армійського комітету та двох солдатів, що намагалися чинити опір.

— А тепер подивіться на це,— і він подав листок з польової книжки, на якому було написано:

Штабарм Г^-ської

Наказую дати розпорядження по армії без жодних заперечень передавати військове майно та припаси особам, яких я уповноважу. За невиконання цього мого наказу жорстоко каратиму.

Комендант Легіонів Польських Генерал Голоховський

— Що ж робитимемо? — схвильовано запитав Оксенюк.

— Що? Чорт його маму знає, що його робити!.. Частини Дезорганізовані, коні дохнуть без фуражу,— рушити гармат не зможемо. Піхота ж...— Мухін безнадійно махнув РУкою.

— М-да...— Оксенюк видимо щось напружено думав, Щипаючи свого рудого вуса.

— Загроза, звичайно, тільки в наш бік... Вас, певно, Голоховський не чіпатиме...

Оксенюк, удаючи ніби не чув останніх слів, запитав: ~— Конкретно, що ви можете виставити?

— Конкретно?.. Дві роти... Кінна команда розвідчиків шабель з тридцять... З десяток кулеметів... Один панцерник, що в коровнику, та півбатареї...

— І все?

— Здається, більш не набереш...

— "Дві роти!" — посміхнувся сам собі Оксенюк і серйозно додав:

— З українських частин можна дві сотні кінноти підтягти, два полки піхоти та бригаду артилерії, що коло Шенебургу... Нам, здається, нема чого боятися генерала!

Мухін подивився на Оксенюка. "Здається, щиро турбується",— заспокоїв він себе й мимоволі всміхнувся.

— Ви чого посміхаєтесь? — спитав Оксенюк.

— Та то я так...— виправдувався Мухін, і обличчя його набрало підкреслено суворого виразу.

— Я дуже радий, що маємо досить сили... Гадаю, перед легіонами не скексуємо... Проте все може статись... Можливо, нам доведеться і скексувати... Як ви, Оксенюче, гадаєте?

— Коли сили супротивника невідомі, то що тут гадати? Подивимось — побачимо...

— А ви зараз не можете, приміром, сказати, кого в першу чергу повісить Голоховський? Мене чи вас?

— Жарти не до речі! Чи ви, може, з повинною до генерала хочете йти? — Оксенюк допитливо встромив очі в свого бесідника.

— О ні, од мене не ждіть повинной! Я хочу лише от що сказати: припустімо, нам доведеться тікати, бо ж сили супротивникові, як ви кажете, невідомі. Тікати доведеться, звичайно, в тил, а там теж невідомо на кого попадеш... Уявіть, ви попали до нашого якогось ревкому, що має розпорядження вас заарештувати, а такого наказа всім фронтовим ревкомам розіслано. Вас, можливо, арештують і, можливо, пустять в "розход", бо будуть рахуватись з вашими документами. Тепер я, припустімо, попаду до української частини — зо мною буде те ж саме...

— Розумію,— перебив Оксенюк,— справу ми можемо полагодити зараз, щоб згодом про це не забути... Печатка й штамп зо мною... Ваші теж, певно, недалеко?

— Зайдімо до моєї кімнати.

Через десять хвилин Мухін мав у кишені посвідку члена Армійської української ради Мухенка, а Оксенюк перетворився на заступника комісара армії Аксьонова.

— Я зараз піду до телефону передати наказ частинам бути напоготові,— сказав Оксенюк, застібаючи шинелю"

— Не варт цього робити,— сказав Мухін, і обличчя йому засяяло помащеним блинцем.

— Чому? — втопив Оксенюк очі в комісара.

— А тому, що Голоховського вчора розстріляв наш ї^-ський ревком!

Оксенюк спалахнув.

— Так чого ж ви мені шарики крутите, чорт би вас побрав!..

Оксенюк ладен був ударити Мухіна.

— Це, товаришу... як би вам сказати... Ну, спроба на огонь, чи що. А моя посвідка доказ тому, що спробу ви витримали...